

суспільства і цивілізації / За наук. ред. А.П. Самодріна. Кременчук : ПП Щербатих О.В., 2020. – 116 с.

5. Сурмін Ю. П. Майстерня вченого : підруч. для науковця. Київ : Навч.-метод. центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2006. 302 с.

6. Шейко В. М., Кушнарєнко Н. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підручник. Вид. 5-е, стер. Київ: Знання, 2006. 307 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-411-8-28>

ЩОДО НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ПОРЯДКУ ПІДГОТОВКИ ДОКТОРСЬКИХ ДИСЕРТАЦІЙ

Назимко Єгор Сергійович

*доктор юридичних наук, професор,
перший проректор*

*Донецький державний університет внутрішніх справ
м. Кропивницький, Україна*

Захарченко Андрій Миколайович

*доктор юридичних наук, професор, завідувач науково-дослідної
лабораторії публічної безпеки громад*

*Донецький державний університет внутрішніх справ
м. Кропивницький, Україна*

Порядок присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197 (далі – Порядок № 1197) [1], запровадив деякі нові вимоги стосовно порядку підготовки та попередньої експертизи докторських дисертацій, відмінні від правил, що передбачалися раніше чинним Порядком присудження наукових ступенів [2]. Більшість новел, закріплених в оновленому Порядку, загалом є обґрунтованими і відповідають потребам сьогодення. Водночас цей Порядок містить й окремі положення, що мають дискусійний характер і потребують додаткового опрацювання.

Зокрема, до таких належать положення, які містять зазначення на необхідність виконання особою, яка готує дисертацію в докторантурі, певної наукової програми. А саме, пунктом 10 Порядку № 1197 визначено, що після завершення здобувачем, підготовка якого

здійснювалася в докторантурі закладу вищої освіти (наукової установи), відповідної наукової програми науковий консультант здобувача протягом місяця готує висновок щодо докторської дисертації, зокрема щодо висновків і рекомендацій, сформульованих у докторській дисертації, їх новизни, повноти викладу в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації, з оцінкою дотримання здобувачем принципів академічної доброчесності у процесі підготовки докторської дисертації та виконання ним індивідуального плану наукової роботи. Крім того, згадка про наукову програму наявна в пункті 7 цього Порядку, який обумовлює, що максимальний обсяг основного тексту докторської дисертації встановлюється науковою програмою закладу вищої освіти (наукової установи) відповідно до специфіки відповідної галузі науки та/або спеціальності.

Будь-яких інших положень щодо наукових програм (їх змістовного наповнення, структури, певних особливостей тощо) чинні нормативно-правові акти не містять.

Між тим доцільність існування вимоги щодо наявності у закладах вищої освіти (наукових установах) наукових програм для здобувачів наукового ступеня доктора наук викликає сумніви. Зазначене обумовлено тим, що підготовка в докторантурі передбачає завершення здобувачем власного оригінального наукового дослідження, узагальнення якого наводяться в дисертації (науковій доповіді). Зміст завдань, строки їх виконання та обсяг наукових робіт докторанта визначається індивідуальним планом наукової роботи, який погоджується докторантом з його науковим консультантом та затверджується вченою радою закладу або відповідного структурного підрозділу (як це передбачено пунктом 45 Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах) (далі – Порядок № 261) [3].

За таких умов вимога щодо наявності у закладі вищої освіти (науковій установі) наукової програми здається зайвою, а виконання цієї вимоги набуває формального характеру. До наукових програм в узагальненому вигляді включаються види робіт, що мають виконуватися усіма докторантами (як-то, підготовка наукових статей, апробація матеріалів докторської дисертації на наукових конференціях, завершення тексту дисертації), тоді як конкретні види робіт кожного докторанта фіксуються в індивідуальному плані його наукової роботи.

Невиправданим здається й закріплення вимоги щодо встановлення науковою програмою закладу вищої освіти (наукової установи) максимального обсягу основного тексту докторської дисертації (п. 7 Порядку № 1197). В цьому контексті є невизначеність стосовно того, яким чином відповідні положення наукових програм можуть поширюватися на

осіб, які не проходять підготовку в докторантурі закладу вищої освіти (наукової установи) і готують докторську дисертацію самостійно.

У зв'язку з порушенням питанням привертає увагу те, що до недавнього часу вимога про наявність наукової програми докторантури містилася також і у Порядку № 261. Зокрема, обумовлювалося, що підготовка в докторантурі передбачає виконання особою відповідної наукової програми закладу вищої освіти (наукової установи) за певною спеціальністю та проведення власного наукового дослідження. Невід'ємною складовою наукової програми докторантури є підготовка та публікація наукових статей. Проте згідно із змінами до цього Порядку, що набули чинності 1 січня 2024 р., такі положення було виключено.

З урахуванням наведеного вище, варто виключити зазначену вимогу і з Порядку № 1197 з одночасним закріпленням у ньому положення щодо рекомендованого максимального обсягу докторської дисертації.

Ще одне спірне положення міститься в абзаці четвертому п. 11 Порядку № 1197, яким передбачено, що здобувач, який не проходить підготовку в докторантурі, а самостійно підготував докторську дисертацію, звертається із письмовою заявою на ім'я голови вченої ради закладу вищої освіти (наукової установи), в якому (якій) відкрита докторантура з відповідної наукової спеціальності, про проведення попередньої експертизи його докторської дисертації, надання висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення її результатів *та затвердження теми докторської дисертації*.

Між тим доцільність затвердження вченою радою закладу вищої освіти (наукової установи) теми докторської дисертації на цьому етапі здається доволі сумнівною, зважаючи на те, що на момент звернення з вищевказаною заявою здобувач вже у повному обсязі підготував текст дисертації за раніше обраною темою, а також наукові публікації, в яких висвітлено основні наукові результати цієї дисертації.

Зважаючи на зазначене, більш логічним може стати закріплення правила, за яким на вищевказаному етапі здобувач, який самостійно підготував докторську дисертацію, звертається до вченої ради закладу вищої освіти (наукової установи) із заявою про *погодження* теми докторської дисертації. Таким чином, у разі погодження (чи відмови в погодженні) теми вчена рада тим самим даватиме фахову оцінку коректності формулювання раніше обраної теми та визначатиме доцільність проведення попередньої експертизи дисертації за цією темою.

Поряд із цим в абзаці четвертому п. 11 Порядку № 1197 та п. 48 Порядку № 261 наявне ще одне дискусійне правило, згідно з яким у разі самостійної підготовки докторської дисертації науковий консультант не призначається. На практиці ж непоодинокими є випадки, за яких провідні вчені закладів вищої освіти (наукових установ) на громадських засадах здійснюють наукове консультування

здобувачів, які готують дисертації поза докторантурою, але в силу згаданих обмежень факт такого консультування не відображається у рефератах дисертацій та інших документах під час атестації здобувачів. Між тим відсутність документальної констатації такого факту не в повній мірі відповідає принципам наукової етики, і дещо обмежує наукову громадськість в одержанні інформації про участь тих чи інших вчених в консультативному забезпеченні підготовки докторських дисертацій, долучення здобувачів до відповідних наукових шкіл.

З огляду на це, варто розглянути питання щодо внесення до Порядку № 1197 та Порядку № 261 змін, які б передбачали можливість призначення наукових консультантів особам, які готують докторські дисертації поза докторантурою, із здійсненням наукового консультування на громадських засадах (за згодою). Водночас пропонується передбачити й альтернативний варіант, за якого обов'язки наукового консультанта виконуватимуться на платній основі (зважаючи на те, що підпункт 7 пункту 2 Переліку платних послуг, які можуть надаватися закладами освіти, іншими установами та закладами системи освіти, що належать до державної та комунальної форми власності, передбачає таку послугу, як проведення консультацій з питань наукових досліджень (у тому числі дисертаційних), їх організації та наукового обслуговування) [4].

Унормування розглянутих питань з урахуванням вищенаведених пропозицій створить більш сприятливі організаційно-правові умови для підготовки докторських дисертацій, забезпечення інтересів здобувачів наукового ступеня доктора наук та їх наукових консультантів.

Література

1. Деякі питання присудження (позбавлення) наукових ступенів: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197. *Офіційний вісник України*. 2021. № 92. Ст. 114. (Із змінами).

2. Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567. *Офіційний вісник України*. 2013. № 64. Ст. 77. (Із змінами).

3. Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора науки у закладах вищої освіти (наукових установах): Постанова Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261. *Офіційний вісник України*. 2016. № 29. Ст. 13. (Із змінами).

4. Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися закладами освіти, іншими установами та закладами системи освіти, що належать до державної і комунальної форми власності: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 796. *Офіційний вісник України*. 2010. № 67. Ст. 2410. (Із змінами).